Υποσχέσεις αθανασίας: Μία συγκριτική προσέγγιση ορισμένων όψεων του υπερανθρωπισμού και του τεχνικού μετανθρωπισμού (Θεοφάνης Τάσης)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 31 Μαρτίου, 2022

Στην ταινία Stalker (1979) ένας ιχνηλάτης οδηγεί έναν συγγραφέα και έναν επιστήμονα στη Ζώνη, ένα απαγορευμένο μέρος γεμάτο κινδύνους, με προορισμό ένα δωμάτιο όπου εκπληρώνονται οι μύχιες επιθυμίες τού ανθρώπου. Ο συγγραφέας λαχταρά την έμπνευση, ο επιστήμονας την αλήθεια. Ο ιχνηλάτης απαγορεύεται να εισέλθει στο δωμάτιο - μπορεί μόνο να οδηγήσει άλλους σε αυτό, αρκούμενος στο ότι έτσι συνδράμει στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους. Με τη βοήθειά του και παρά τις διαφωνίες τους μαζί του, όπως επίσης μεταξύ τους, ο συγγραφέας και ο επιστήμονας θα ξεπεράσουν τις δοκιμασίες τής Ζώνης. Όταν φθάσουν στην είσοδο του δωματίου, ο ιχνηλάτης τούς προειδοποιεί πως αν εισέλθουν θα εκπληρωθεί η αληθινή επιθυμία τους και όχι αυτή που εκείνοι θεωρούν ως τέτοια. **Αν η βαθύτερη επιθυμία τού ανθρώπου είναι η αθανασία, τότε πρέπει να προσπαθεί να την πραγματώσει; Μήπως αν δεν την πετύχει, θα χάσει την περίοπτη θέση του κατά την επιταχυνόμενη ανάπτυξη της τεχνοεπιστήμης, η οποία μοιάζει να έχει αυτονομηθεί; Άραγε, προκειμένου να υπερασπισθεί την πρωτοκαθεδρία του έναντι της τεχνητής νοημοσύνης, θα πρέπει να αναβαθμισθεί σε κυβερνοοργανισμό; Αν ο άνθρωπος γίνει αθάνατος, τότε θα επιλύσει τα πλανητικά προβλήματα και ακολούθως θα εκπληρώσει το πεπρωμένο του αξιοποιώντας στο έπακρο τις δυνατότητές του; Τι θα σημαίνει αυτό για την ανθρώπινη φύση και πώς θα εξελιχθεί η ανθρωπότητα;** Απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα επιχειρεί να προσφέρει ο **υπερανθρωπισμός**, ένα σύνθετο μη ομοιογενές ρεύμα μεταξύ φιλοσοφικής ανθρωπολογίας και φιλοσοφίας τής τεχνικής, που συνενώνει ποικίλες προβληματικές από ετερόκλητα πεδία όπως τη φυσική, τις κοινωνικές επιστήμες, τις πολιτισμικές σπουδές, τη νευροεπιστήμη, την πληροφορική, τη μοριακή βιολογία, τη ρομποτική και την έρευνα για την τεχνητή νοημοσύνη. **Ο υπερανθρωπισμός στοχεύει στην τροποποίηση και αναβάθμιση του ανθρώπου μέσω της τεχνικής, πρεσβεύοντας ότι η βιολογική εξέλιξη είναι ατελής και δίχως κατεύθυνση** · ως εκ τούτου θα πρέπει να την αναλάβουμε οι ίδιοι. Υιοθετώντας στοιχεία τού ανθρωπισμού όπως τον ορθό λόγο, την αυτογνωσία, την επιμέλεια εαυτού, την αυτονομία και την αυτοδημιουργία, ο υπερανθρωπισμός τα μεθερμηνεύει με αναφορά

στο ιδεώδες τής δημιουργίας ενός νέου ανθρωπίνου είδους. Εν ολίγοις, όπως ο άνθρωπος ξεπέρασε τη ζωώδη φύση του, έτσι οφείλει να υπερβεί πλέον την ανθρώπινη στην παρούσα βιολογική μορφή της.
Σε μία ακραία εκδοχή τού υπερανθρωπισμού, τον **τεχνικό μετανθρωπισμό, ο στόχος δεν είναι ο ριζικός μετασχηματισμός τού ανθρώπου μέσω της τεχνικής στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενός αναβαθμισμένου ανθρώπινου είδους, αλλά η υπέρβαση του ανθρώπου καθ' αυτόν ακόμη και σε μεταβιολογική μορφή. Ο τεχνικός μετανθρωπισμός αντιλαμβάνεται την τεχνική όχι ως μέσο αλλά ως αυτοσκοπό, αποβλέποντας στη δημιουργία μιας τεχνικής ετερότητας που θα διαδεχθεί το ανθρώπινο είδος.** Ως εκ τούτου τον άνθρωπο δεν τον ενδιαφέρει και η αναβάθμισή του, ιδίως με την εισαγωγή σε αυτόν νανορομπότ (nanobots), την οποία διαδέχεται η μεταφόρτωση του νου. Αυτό αποτελεί απλώς μία παράπλευρη συνέπεια καθ' οδόν προς τη δημιουργία τής τεχνικής ετερότητας. **Στο παρόν κείμενο θα εξετάσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά και θέματα του υπερανθρωπισμού και του τεχνικού μετανθρωπισμού, καθώς επίσης και τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές, εστιάζοντας στη σημασία τής αθανασίας για να διατυπώσουμε μία κριτική σε αμφοτέρους στο πλαίσιο ενός ψηφιακού ανθρωπισμού**. Στόχος αυτής δεν είναι η πλήρης απόρριψη κάθε ανθρώπινης αναβάθμισης υπό τη σκιά μιας τεχνοδυστοπίας, αλλά **μία πρώτη διερεύνηση των προϋποθέσεων μιας φρόνιμης στάσεως προς τις νέες τεχνικές δυνατότητες έναντι μιας ενθουσιώδους άκριτης υιοθέτησης των υποσχέσεων τόσο του υπερανθρωπισμού όσο και του τεχνικού υπερανθρωπισμού**. Μεθοδολογικά επιλέξαμε να μην συζητήσουμε τις καλλιτεχνικές και αισθητικές θέσεις τού υπερανθρωπισμού, όπως επίσης και τις θρησκευτικές και πνευματικές θεματικές τους. Οι λόγοι γι' αυτήν την επιλογή είναι ότι αυτές δεν απασχολούν ούτε χαρακτηρίζουν το μεγαλύτερο μέρος των υπερανθρωπιστικών ρευμάτων και επιπλέον η συζήτησή τους θα υπονόμευε την οικονομία τού κειμένου.

I. Αρχαιολογία τού υπερανθρωπισμού: από τον ανθρωπισμό στο πρόταγμα της θέωσης

Οι ρίζες τού υπερανθρωπισμού, όπως αποκαλύπτει ήδη η ονομασία, βρίσκονται στον **ανθρωπισμό**. Στα όσα ακολουθούν παρουσιάζονται αρχικώς συνοπτικά ορισμένα **θεμελιώδη χαρακτηριστικά του**, όπως η εικόνα τού ιδεώδους ανθρώπου και η σημασία σε αυτήν της παιδείας, οι ατομοκεντρικές και κοινωνιοκεντρικές εκδοχές τού ανθρωπισμού, όπως επίσης η σχέση ψυχής και σώματος σε αυτόν. Ακολούθως θα συζητήσουμε με νύξεις στον τεχνικό μετανθρωπισμό την πρόσληψη, την απόρριψη ή τροποποίηση των παραπάνω γνωρισμάτων τού υπερανθρωπισμού. Εν είδει ορισμού

μπορούμε να πούμε ότι **ο ανθρωπισμός είναι μία στάση και κοσμοθεώρηση που προασπίζεται τον άνθρωπο ως κεντρική αξία, με γνωρίσματα τη συμπόνοια και την ψυχική γαλήνη που επιτυγχάνονται χάρη στην άριστη εκδίπλωση των ικανοτήτων του μέσω της παιδείας, του ορθού λόγου και της αρετής**. Ο άνθρωπος διαθέτει την ικανότητα κατανόησης και ελέγχου της φύσεως μέσω της επιστήμης και της τεχνικής, **έχοντας την εξουσία** και την ηθική/πολιτική ευθύνη επί των κοινωνικών θεσμών και τεχνικών επιτευγμάτων του. Συγκριτικά με τα υπόλοιπα ζώα μπορεί να καλλιεργήσει τις παραπάνω ικανότητες στοχαζόμενος, ασκούμενος ψυχικά και σωματικά και υιοθετώντας συνήθειες. Εν ολίγοις τον διακρίνει η ύπαρξη ενός δυναμικού αυτοβελτίωσης που πρέπει να αξιοποιήσει, καταβάλλοντας προσπάθεια και χρόνο ούτως ώστε, όπως πιστεύουν ο Κικέρων και ο Έρασμος, ο άνθρωπος να μην εκπέσει στη ζωώδη κατάσταση. Στην αρχαιοελληνική κοσμοθεώρηση ο άνθρωπος βρίσκεται στο μέσο μιας ιεραρχικής τάξεως, όπου στο ένα άκρο της βρίσκεται το ζωώδες και στο άλλο -ές αεί απλησίαστο- το θείο, έτσι ώστε η αυτοκατανόησή του να είναι αρνητική. Απεναντίας στον ανθρωπισμό της Αναγέννησης, όπου ο κόσμος κατανοείται κατ’ αντιδιαστολήν προς τη χριστιανική θεολογία με βάση τον άνθρωπο, αναπτύσσεται μία θετική αυτοκατανόηση του ανθρώπου καθώς ο τελευταίος, χάρη στην ανάληψη της ευθύνης των πράξεων και γενικώτερα της ιστορίας του στη χρήση τού ορθού λόγου και στην ελευθερία, επιτυγχάνει τη φιλανθρωπία, την αγάπη δηλαδή για τον άνθρωπο, και ως εκ τούτου οδηγείται στην τελείωσή του. Αυτή η αυτοκατανόηση στη βάση τής αυτοβελτίωσης συναντάται στον *Λόγο περί της αξιοπρέπειας του ανθρώπου* του Giovanni Pico della Mirandola, όπου βρίσκουμε τη γλαφυρότερη έκφραση της εξιδανίκευσης του ανθρώπου, την οποία συναντούμε με αντίστοιχη θρησκευτική απόχρωση και στον υπερανθρωπισμό, σύμφωνα με τον οποίον ο άνθρωπος οφείλει να υπερβεί την ατελή φύση του αποκτώντας μία δεύτερη ανώτερη φύση μέσω της τεχνικής.

Εκτός από τον προαναφερθέντα ιδεαλιστικό ανθρωπισμό, μπορούμε να διακρίνουμε πληθώρα εκδοχών τού ανθρωπισμού όπως τον κλασικό που βασίζεται στην ελληνική αρχαιότητα, τον πολιτειακό ανθρωπισμό τής ιταλικής αναγέννησης, τον φιλελεύθερο ανθρωπισμό, τον μαρξιστικό ανθρωπισμό, τον υπαρξιστικό ανθρωπισμό κ.ο.κ. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η πίστη στην αυτονομία και την αυτοδημιουργία τού ανθρώπου. Ειδικώτερα στον μαρξιστικό ανθρωπισμό είναι κεντρική η πίστη στην ικανότητα ορθολογικά πραττόντων υποκειμένων να καταργήσουν τις εκμεταλλευτικές σχέσεις και να δημιουργήσουν μία δίκαιη κοινωνία. Ωστόσο στις περισσότερες εκδοχές **ο ανθρωπισμός τείνει να είναι ατομοκεντρικός** και όχι κατ’ ανάγκην κοινωνιοκεντρικός και χειραφετητικός, όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε ήδη κατά τις απαρχές του στα ρεύματα της ελληνικής αρχαιότητας, ιδίως της ελληνιστικής περιόδου, όπου το άτομο βιώνει πλέον την πόλη όχι ως τόπο διεκδίκησης της υστεροφημίας μέσω της αρετής, αλλά με ανησυχία, αισθήματα αβεβαιότητας, ακόμη και μοναξιάς. Αντίστοιχα **ατομοκεντρικός, αλλά με έναν**

σαφέστερο και εντονώτερο τρόπο, είναι ο υπερανθρωπισμός που επιπλέον είναι βαθιά επηρεασμένος από τον ωφελιμισμό. Ωστόσο εδώ πρόκειται μάλλον περισσότερο για έναν **εγωιστικό ωφελιμισμό**, καθώς το ζητούμενο για τον υπερανθρωπισμό δεν είναι η επίτευξη της μέγιστης δυνατής ηδονής και της ελάχιστης δυνατής οδύνης για τον μέγιστο αριθμό ανθρώπων, αλλά η μεγαλύτερη δυνατή ατομική ωφέλεια. **Ο υπερανθρωπισμός χαρακτηρίζεται, όπως θα δούμε, στην πλειονοψηφία των εκδοχών του είτε από αδιαφορία είτε από ένα εργαλειακό ενδιαφέρον προς τις κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες του προτάγματος της ανθρώπινης αναβάθμισης. Από την άλλη ο τεχνικός μετανθρωπισμός είναι ολοκληρωτικός, καθώς εξαφανίζει όχι απλώς το άτομο, αλλά τον ίδιο τον άνθρωπο.**

Η αδιαφορία τού τεχνικού μετανθρωπισμού για τον άνθρωπο περιλαμβάνει προφανώς και την αδιαφορία για το ανθρώπινο σώμα, το οποίο στον κλασικό ανθρωπισμό δεν υποτιμάται. Ιδιαίτερα στην αρχαιοελληνική φιλοσοφία η επιμέλεια εαυτού περιλαμβάνει πάντοτε τη φροντίδα τού σώματος μέσω ασκήσεων, νηστειών και μιας φρόνιμης χρήσεως των ηδονών, παρά το ότι η ψυχή διατηρεί την πρωτοκαθεδρία η οποία θα ενισχυθεί από τον ανθρωπισμό τής Αναγέννησης και εφ' εξής. Ενώ στον ανθρωπισμό η σωματικότητα συνιστά όριο της αυτονομίας, στον υπερανθρωπισμό συνιστά πεδίο έκφρασής της. Η αναβάθμιση του σώματος και η εξερεύνηση των δυνατοτήτων και των επιλογών που προσφέρει, στο πλαίσιο των αισθητικών προτιμήσεων και γενικώτερα της τέχνης του βίου που θεραπεύει το υποκείμενο, αποτελούν την ύψιστη αυτονομία του. Παρά το ότι ο υπερανθρωπισμός εν πολλοίς υιοθετεί τον δυϊσμό ψυχής και σώματος, τον μεταφράζει σε έναν υλιστικό μονισμό ανάγοντας διανοητικές ικανότητες και συναισθήματα στο βιολογικό τους υπόστρωμα. Στους αντίποδες του υπερανθρωπισμού, ο τεχνικός μετανθρωπισμός τον μεταφράζει σε έναν ιδεαλιστικό μονισμό υπό την έννοια ότι αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο ως καλώς ορισμένο σύνολο πληροφοριών. Εξαίρεση αποτελεί ο Marvin Minsky, ο οποίος ορίζει την ψυχή ως σωματική λειτουργία, υποστηρίζοντας όμως ταυτόχρονα ότι δεν συνιστά πράγμα και βρίσκεται ως οντότητα πέρα από τις αισθήσεις μας.

Στα μέσα του εικοστού αιώνα το δοκίμιο *Υπερανθρωπισμός* του Julian Huxley είναι το πρώτο σημαντικό κείμενο του μετέπειτα ρεύματος, όπου βρίσκουμε αρκετά από τα κεντρικά σημεία τής προβληματικής του: "*The human species can, if it wishes, transcend itself - not just sporadically, an individual here in one way, an individual there in another way, but in its entirety, as humanity. We need a name for this belief. Perhaps transhumanism will serve: man remaining man, but transcending himself, by realizing new possibilities of and for his human nature*". Για τον Huxley ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να γνωρίσει και να εξαντλήσει τις δυνατότητες της φύσης του αναλαμβάνοντας την καθοδήγηση της βιολογικής του εξέλιξης. Το αποτέλεσμα πιστεύει ότι θα είναι ένα βελτιωμένο ανθρώπινο είδος όπου όμως η ανθρωπινότητα

θα παραμείνει ίδια. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1962, ο Robert C.W. Ettinger στο *The Prospect of Immortality* θα περιγράψει την ίαση, αρχικά την επιβράδυνση, της γήρανσης και την επιθυμία τής αθανασίας ως ερευνητικό πρόγραμμα κατοχυρώνοντας τον τίτλο τού πατέρα τής κρυογονικής, ενώ δέκα χρόνια αργότερα θα δημοσιεύσει την πρώτη συστηματική πραγματεία τού υπερανθρωπισμού *Man into Superhuman*. Στο έργο αυτό ο Ettinger επιχειρεί να παρουσιάσει την υπερανθρωπιστική συνθήκη ως τον μελλοντικό τρόπο υπάρξεως του ανθρώπου. Μία περιγραφή με κοινωνικούς και πολιτικούς όρους τού υπερανθρωπισμού βρίσκουμε στο *Up Wingers: A Futurist Manifesto* (1973) του Fereidoun M. Esfandiary. Εδώ ο υπερανθρωπισμός προτείνεται ως η απάντηση στις προκλήσεις τής τεχνικής εξέλιξης και των κοινωνικών αλλαγών που υπερβαίνουν την πολιτική διάκριση μεταξύ της Δεξιάς και της Αριστεράς. Για τον Esfandiary είναι απολύτως αναγκαία η εγκατάλειψη του παραδοσιακού πολιτικού λεξιλογίου, των καθιερωμένων πολιτικών πρακτικών, αλλά επίσης γενικότερα των κληρονομημένων τρόπων του σκέπτεσθαι, όπως η γραμμική ιστορική συνείδηση. Υπό αυτό το πρίσμα η διακυβέρνηση θα πρέπει να ανατεθεί σε δίκτυα αλγορίθμων και οι πολιτικές ηγεσίες θα πρέπει να καταργηθούν. Ωστόσο στο επόμενο έργο του *Are You a Transhuman?* (1989) έχει συντελεσθεί μία ριζική μεταστροφή στην κατεύθυνση μιας απολιτικής ατομοκεντρικής θεώρησης όπου στόχος πλέον είναι η επίτευξη της προσωπικής αθανασίας.

Οι υπερανθρωπιστές πρεσβεύουν ότι ανανεώνουν και ολοκληρώνουν την παράδοση του ανθρωπισμού, ιδίως του ιδεαλιστικού της Αναγέννησης, εκπληρώνοντας τις υποσχέσεις του για την τελείωση του ανθρώπου. **Ό,τι ο ανθρωπισμός επεδίωκε μέσω της παιδείας, της πνευματικής και σωματικής άσκησης, ο υπερανθρωπισμός υποστηρίζει ότι θα το επιτύχει με τη χρήση τής τεχνικής.** Εναρμονίζοντας την επιθυμία τής αυτοβελτίωσης με την επιθυμία τής αθανασίας, το αίτημα της ανθρώπινης τελείωσης γίνεται πλέον πρόταγμα θεώσεως του ανθρώπου. Με αυτήν την έννοια στον υπερανθρωπισμό δεν επιχειρείται η υπέρβαση του ανθρώπου καθ’ αυτόν, αλλά η αδιεχής βελτίωση των σωματικών και ψυχικών ικανοτήτων του. Έτσι από την ανθρωπολογική περιγραφή τού ανθρώπου ως όντος ικανού για αυθυπέρβαση εξάγεται η κανονιστική απαίτηση του ελέγχου τής βιολογικής εξέλιξής του μέσω της τεχνικής. Όμως η αναζήτηση της αθανασίας στον υπερανθρωπισμό δεν αποτελεί μόνο φυσική συνέπεια της επιδίωξης της αυτοβελτίωσης του ανθρώπου, αλλά είναι επιπλέον αναγκαία, καθώς οι αναβαθμίσεις υπό τη σκιά τού θανάτου δεν μπορούν να αξιοποιηθούν στον μέγιστο βαθμό. Μόνο μετά από την επίτευξη της αθανασίας ο άνθρωπος θα έχει τον αναγκαίο χρόνο όχι μόνο για την πλήρη αξιοποίησή τους, όσο επίσης για την επίλυση όλων των προβλημάτων του και την εκπλήρωση των ονείρων του. Τέλος, η ίδια η επιθυμία αυτοβελτίωσης πηγάζει από την επιθυμία υπέρβασης της θνητότητας, η οποία είναι το θεμελιώδες γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης τουλάχιστον από την εποχή τού έπους τού Γκιλγκαμές. Η ιστορική αποστολή τού υπερανθρωπισμού έγκειται στην

εκπλήρωση αυτής της επιθυμίας.

1. Ποιος θέλει να ζήσει για πάντα; Ριζική επιμήκυνση της ζωής και η αναζήτηση της αθανασίας

Το πρώτο κοινό χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των ρευμάτων τού υπερανθρωπισμού είναι η προσπάθεια επιμήκυνσης της ζωής μέσω της αναστολής τής διαδικασίας γήρανσης με απώτερο σκοπό την αθανασία. Για τους υπερανθρωπιστές το γήρας είναι μία ιάσιμη νόσος, η οποία πρέπει να θεραπευθεί ώστε ο άνθρωπος να καταστεί πραγματικά αυτόνομος, απελευθερωμένος από την αισχρή θνητότητά του. Παρά το ότι θα μπορούσε να σκοτωθεί σε ένα δυστύχημα ή να δολοφονηθεί, θα διέθετε εν τούτοις τον έλεγχο της ζωής του ώστε να τη διαμορφώσει σε βίο κατά το δοκούν, έχοντας αποτινάξει τον ζυγό τού χρόνου. Για τους υπερανθρωπιστές περισσότερος χρόνος είναι πάντα καλύτερος - εξ ου και προτιμώτερος από λιγώτερο χρόνο. Το ίδιο ισχύει συνολικά για την ανθρώπινη αναβάθμιση, στην οποία η οποιαδήποτε ποσοτική αύξηση μιας ανθρώπινης ικανότητας (π.χ. αντίληψη, μνήμη, σωματική ρώμη, χαρά) είναι πάντοτε προτιμώτερη από τη μείωσή της. Η επιδίωξη της αθανασίας είναι μείζονος σημασίας όχι μόνο επειδή, όπως προαναφέρθηκε, συνιστά την εκπλήρωση μιας θεμελιώδους ανθρώπινης επιθυμίας, αλλά διότι οι αναβαθμίσεις τών ιδιοτήτων και των ικανοτήτων τού ανθρώπου, παρά την επιθυμητότητά τους, όσο ο άνθρωπος παραμένει θνητός, παραμένουν προσωρινές δίχως να αποδίδουν τα μέγιστα οφέλη. Μόνον αφού ο άνθρωπος καταστεί αθάνατος θα είναι σε θέση να ξεπεράσει, χάρη στην αναβάθμισή του, όλους τους διανοητικούς και ψυχικούς περιορισμούς επιτυγχάνοντας την τελείωσή του. Το δεύτερο ανθρωπολογικό επιχείρημα για την επιδίωξη της αθανασίας είναι ότι συνιστά προϋπόθεση ώστε η ανθρωπότητα να αντιμετωπίσει επιτυχώς πλανητικά ζητήματα όπως οι λιμοί, οι επιδημίες, η οικολογική καταστροφή, οι πόλεμοι και άλλες απειλές για την ύπαρξή της. Οι υπερανθρωπιστές πιστεύουν ότι, εφ’ όσον υπάρχει πλέον επαρκής χρόνος, όλα τα προβλήματα του ανθρωπίνου είδους θα επιλυθούν. Αξίζει να υπογραμμισθεί ότι για την επίλυση των πλανητικών προκλήσεων δεν απαιτείται η αθανασία τού συνόλου τής ανθρωπότητας, αλλά μιας ικανής μειονοψηφίας που θα λειτουργούσε ως πρωτοπορία. **Δυστυχώς οι υπερανθρωπιστές παραβλέπουν τον κίνδυνο εγκαθίδρυσης μιας τυραννικής ολιγαρχίας με άλλοθι τη σωτηρία τού ανθρωπίνου είδους**.

Από την άλλη, αν η αθανασία επεκτεινόταν είτε εξ αρχής είτε ακολούθως στο σύνολο της ανθρωπότητας και δεν περιοριζόταν σε ορισμένα άτομα ή στα μέλη μιας κοινωνικής τάξεως, τότε αυτό θα συνεπαγόταν τον **υπερπληθυσμό του πλανήτη**. Για τους υπερανθρωπιστές η σπάνις του χώρου και των φυσικών πόρων δεν συνιστούν πρόβλημα, διότι η ανθρωπότητα θα αποικίσει σταδιακά άλλους πλανήτες,

καθώς η διάσχιση των αχανών αποστάσεων του διαστήματος θα είναι πολύ ευκολώτερη για αθάνατα όντα. Εν τούτοις, έως ότου επιτευχθεί η μετεγκατάσταση της ανθρωπότητας σε έναν νέο πλανήτη ή έναν διαστημικό σταθμό, ένα πρώτο μέτρο για την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού θα ήταν πιθανώς η απαγόρευση της αναπαραγωγής και των γεννήσεων. Μία τέτοια απαγόρευση θα είχε βαρύνουσες συνέπειες επειδή κάθε γέννηση σημαίνει μία αρχή και μία αλλαγή τού κόσμου με έναν μοναδικό τρόπο. Τόσο ο Hans Joas στην *Αρχή τής Ευθύνης* όσο επίσης η Hannah Arendt στην *Ανθρώπινη Κατάσταση* υποστηρίζουν ότι, αν δεν γνωρίζουμε ως είδος πώς να τελειώνουμε, τότε θα ξεχάσουμε πώς να αρχίζουμε. Μία ανθρωπότητα χωρίς γεννήσεις είναι μία ανθρωπότητα χωρίς νιότη, χωρίς αυθορμητισμό και με περιορισμένη ικανότητα διαχείρισης του νέου, η οποία δυσκολεύεται να ξεκινά νέα πράγματα. Η καθημερινότητα θα χαρακτηρίζεται μάλλον από μονοτονία και πλήξη. Επιπλέον, οι οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις θα αλλάξουν ριζικά, καθώς οι άνθρωποι θα είναι αιώνια σύζυγοι, αδέρφια, γονείς ή θα περνούν αιώνες με τους ίδιους γείτονες, συναδέλφους ή συμπολίτες. Ενδεχομένως θα καταστούν απαθείς έχοντας βιώσει τόσες εμπειρίες όντας πλέον όχι απλώς απρόθυμοι, αλλά επίσης δύσπιστοι προς την αλλαγή. Σε αυτήν την περίπτωση, οι φόβοι τής απώλειας και της απόρριψης στις προσωπικές σχέσεις πιθανώς να μεγεθύνονται. Όμως η Hannah Arendt διατυπώνει ένα ακόμη **επιχείρημα ενάντια στην αθανασία: την απώλεια της ατομικότητας**. Η μοναδικότητα του ανθρώπου έγκειται στο ότι διαθέτει, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα ζώα, βιογραφία, την οποία διαμορφώνει νοηματοδοτώντας τη θνητότητά του. Όντας αθάνατο, αργά ή γρήγορα το ανθρώπινο είδος θα ομογενοποιηθεί, καθώς ο βίος καθίσταται ζωή, έτσι ώστε η μεμονωμένη ανθρώπινη ύπαρξη δίχως ατομικότητα να μην διαφέρει περισσότερο από την άλλη όσο δύο άνθη τού ίδιου είδους. Ίσως τότε η ανθρώπινη ζωή να αντιμετωπίζεται με αντίστοιχο τρόπο, όπως δηλαδή αντιμετωπίζεται ένα φυτό.

Ωστόσο η αθανασία γεννά πολλαπλά δύσκολα ερωτήματα όπως το**τι συμβαίνει με τη μνήμη αφού γίνουμε αθάνατοι**. Άραγε εξασθενεί ή παραμένει; Τι συμβαίνει αν δεν μπορούμε να λησμονήσουμε ή, αντιθέτως, αν δεν μπορούμε να θυμηθούμε; Μπορούμε επίσης να αναρωτηθούμε τι θα γίνουν τα νεκροταφεία μετά την αθανασία; Για πόσο θα τα επισκέπτονται; Θα είναι επώδυνη ανάμνηση ή θα έχουν καταστεί αδιάφορα; Θα τα αδειάσουν για να εξοικονομηθεί πολύτιμος χώρος; Επιπλέον, **αν έχουν απαγορευθεί οι γεννήσεις ή έχουν περιορισθεί, τότε τι θα συμβαίνει με όσους επιθυμούν να γίνουν γονείς; Θα γίνονται κληρώσεις για το ποιος θα επιτρέπεται να αποκτήσει παιδιά; Αν όμως όλοι είναι αθάνατοι, τότε κάποια στιγμή δεν θα κληρωθούν όσοι επιθυμούν να τεκνοποιήσουν; Όμως θα υπάρχει η επιθυμία για την απόκτηση απογόνων μετά την κατάκτηση της αθανασίας; Τέλος, πώς μπορούμε να φαντασθούμε την παρούσα ανθρωπότητα ως την ύστατη ανθρωπότητα;**

Προς το παρόν και για όσο η αθανασία συνιστά ακόμη ευσεβή πόθο, η **κρυονική**

συνιστά μία στρατηγική μετάβασης σε αυτήν, όταν πλέον θα έχει επιτευχθεί. Το σώμα τού νεκρού καταψύχεται άμεσα σε υγρό άζωτο θερμοκρασίας -196 °C με στόχο τη συντήρηση και τη μελλοντική απόψυξή του. Για τους υπερανθρωπιστές η ψύξη δεν συνιστά συντήρηση ενός πτώματος, αλλά ιατρική επέμβαση και μέρος μιας μελλοντικής θεραπείας. Οι τεθνεώτες είναι κοιμώμενοι ασθενείς. Το νεκρό σώμα δεν έχει χώρο στην υπερανθρωπιστική σκέψη, στην οποία ο θάνατος συνιστά προσβολή τής ανθρώπινης ελευθερίας. Εν ζωή δεν συνιστά παρά φορέα τού νου, της προσωπικότητας του ανθρώπου και παρά τα εγχειρήματα ενδυνάμωσής του υπολείπεται σε σημασία αυτών. Ως σημαντικώτερο σωματικό όργανο θεωρείται από τους υπερανθρωπιστές ο εγκέφαλος, με την καταστροφή τού οποίου επέρχεται ο θάνατος. Εκτός από την υιοθέτηση του καρτεσιανού δυϊσμού ψυχής και σώματος, στην κρυονική αποκαλύπτεται επίσης μία ακόρεστη επιθυμία αυτονομίας με τη μορφή τού απόλυτου ελέγχου τους. Αλλά πέρα από φαντασίωση παντοδυναμίας η κρυονική συνιστά επίσης μία ουτοπία ως άρνηση ενός τόπου για το νεκρό σώμα. Τέλος, **η κρυονική εγείρει ουσιώδη νομικά και φιλοσοφικά ζητήματα** όπως: Σε ποιον ανήκει η περιουσία τού κοιμωμένου; Πόσος χρόνος πρέπει να μεσολαβήσει ώστε να θεωρηθεί νεκρός; Μπορεί να τη διεκδικήσει, όταν αφυπνισθεί; Φέρουν οι διαχειριστές και οι απόγονοί τους νομική ευθύνη έναντι του κοιμωμένου; Είναι δυνατόν να κληρονομήσει κάποιος τον εαυτό του; Εν τέλει, πώς ορίζεται ο θάνατος αν δεν είναι αμετάκλητος;

2. Ξεκλειδώνοντας την πόλη τού ουρανού: Αναβάθμιση του ανθρώπου, μορφολογική ελευθερία και εκτροπία

Όπως προαναφέρθηκε, όσο επωφελής και επιθυμητή είναι η αναβάθμιση του ανθρώπου, αποκτά το πλήρες νόημά της για τους υπερανθρωπιστές μόνον αφού επιτευχθεί η αθανασία. Έτσι παρά το ότι δεν αποδίδουν όλοι την ίδια σημασία σε αυτήν, η πραγμάτευσή της παραμένει κρίσιμη για την κατανόηση του υπερανθρωπισμού. **Με τον όρο αναβάθμιση του ανθρώπου λοιπόν εννοούμε ένα σύνολο ιατρικών, γενετικών, νευρωνικών και γενικώτερα τεχνολογικών βελτιώσεων υπαρχόντων ιδιοτήτων τού ανθρώπου όπως ευφυΐα, ομορφιά, σωματική ρώμη και αντοχή, συναισθημάτων χαράς και ευτυχίας, όπως επίσης και την προσθήκη ιδιοτήτων που δεν διαθέτει το ανθρώπινο είδος, φέρ' ειπείν όραση στο υπέρυθρο φάσμα τού φωτός ή ακοή σε υπερηχητικές συχνότητες κ.τ.λ.** Ορισμένες από τις στρατηγικές αναβάθμισης του ανθρώπου είναι **η γενετική αναβάθμιση** (human genetic engineering), η χρήση νευρωνικών εμφυτευμάτων για την καλύτερη διάδραση με το διαδίκτυο, νευροτεχνολογίες για τη μεταφόρτωση της συνείδησης σε έναν υπολογιστή και η ηθική αναβάθμιση, η ενδυνάμωση δηλαδή επιθυμητών ηθικών χαρακτηριστικών σε συνδυασμό με την καταστολή ανεπιθύμητων με τη χρήση

γενετικών επεμβάσεων και φαρμάκων.

Οι υπερανθρωπιστές υποστηρίζουν ότι οι παραπάνω στρατηγικές αναβάθμισης του ανθρώπου δεν συνιστούν παρά ριζικές βελτιώσεις λόγω της τεχνικής εξέλιξης υπαρχόντων στρατηγικών όπως η σημερινή χρήση κινητών τηλεφώνων, τεχνητών μελών και οργάνων, βοηθημάτων όρασης και ακοής, εμβολίων, επεμβάσεων πλαστικής χειρουργικής, όπως επίσης ψυχοφαρμάκων για την αντιμετώπιση π.χ. του άγχους, της κατάθλιψης κ.τ.λ. ή ουσιών για τη βελτίωση της σεξουαλικής λειτουργίας ή των νοητικών ικανοτήτων (nootropics). Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι οι υπερανθρωπιστές δεν διαχωρίζουν μεταξύ θεραπείας και αναβάθμισης στηριζόμενοι στην αντικειμενική **δυσκολία ορισμού μιας «φυσιολογικής κατάστασης» του ανθρώπου**. Θεωρούν οποιαδήποτε ποσοτική αύξηση μιας θετικής ιδιότητας ή ικανότητας ως βελτίωση και ταυτόχρονα ίαση μιας ανεπάρκειας οφειλόμενης στην ατελή βιολογική εξέλιξη του ανθρώπου. Έτσι αύξηση της όρασης, της ακοής και της μυϊκής δύναμης, εφ’ όσον η φύση δεν μας προίκισε εξ αρχής καλύτερα, σημαίνουν αντίστοιχα καλύτερη όραση, ακοή και μυϊκή δύναμη, όπως περισσότερη ευφυΐα, ομορφιά και ευτυχία σημαίνουν καλύτερη ευφυΐα, ομορφιά και ευτυχία. Αλλά **είναι ασαφές στην περίπτωση των τελευταίων πως η ποσοτική αύξηση οδηγεί στην ποιοτική αλλαγή, καθώς η αντικειμενική μέτρηση αυτών των ιδιοτήτων είναι προβληματική. Όμως όχι μόνο δεν υπάρχουν καθολικά κριτήρια ομορφιάς και ευτυχίας, αλλά και οι ποσοτικές αυξήσεις σωματικών ικανοτήτων ενέχουν μία ισχυρή υποκειμενική διάσταση.** Για παράδειγμα, υπάρχουν κωφάλαλοι γονείς οι οποίοι προτιμούν κωφάλαλα παιδιά. Οι υπερανθρωπιστές απαντούν στις παραπάνω ενστάσεις ότι, ακόμη και αν τις δεχθεί κάποιος, τότε θα πρέπει να επαφίεται στον καθένα να επιλέξει πώς, πότε και πόσο θα αναβαθμισθεί. Αυτή η προσωπική ελευθερία ως προς την αναβάθμιση συνιστά την πεμπτουσία τής ατομικής αυτονομίας και ονομάζεται **μορφολογική ελευθερία**. Ωστόσο οι υπερανθρωπιστές συζητούν τα όρια και το περιεχόμενό της ακροθιγώς, επιδεικνύοντας συχνά μία δυνάμει **επικίνδυνη, πολιτικά και κοινωνικά, επιπολαιότητα.**

Αυτή αποκαλύπτεται σε μερικές αμφιλεγόμενες πτυχές τής μορφολογικής ελευθερίας, οι οποίες διακρίνονται ευκολώτερα στα εξής **είδη αναβάθμισης: α) Την αναβάθμιση αγέννητης ζωής, β) τη γενετική αναβάθμιση και γ) την κοινωνικά σχεδιασμένη αναβάθμιση και γενικώτερα τις πολιτικές συνέπειες της αναβάθμισης.** Ας σημειωθεί σχετικά με τα δύο πρώτα είδη ότι η αναβάθμιση της αγέννητης ζωής δεν γίνεται αποκλειστικά με τη χρήση γενετικής τεχνολογίας, όπως -αντιστρόφως- η γενετική αναβάθμιση δεν αφορά αποκλειστικά την αγέννητη ζωή. Το ερώτημα που τίθεται στην εμβρυακή αναβάθμιση είναι αν **είναι ηθικά επιτρεπτό ή ακόμη και αναγκαίο η μορφολογική ελευθερία να περιλαμβάνει την αναβάθμιση των απογόνων**. Όσοι απαντούν καταφατικά επιχειρηματολογούν ότι ήδη οι γονείς υστέρα από προγεννητικούς ελέγχους για τη

διάγνωση ασθενειών αποφασίζουν να διακόψουν μία εγκυμοσύνη· ως εκ τούτου υφίσταται δικαίωμα εμβρυακής αναβάθμισης, διότι αν ένα παιδί γεννηθεί μη αναβαθμισμένο παρά τη δυνατότητα αναβάθμισης, τότε θα βρίσκεται σε μειονεκτική θέση τόσο ως προς τα αναβαθμισμένα παιδιά όσο και ως προς τις δυνατότητες για έναν ολοκληρωμένο βίο όπως, αντίστοιχα, αν γεννιόταν με μία κληρονομική νόσο. Το ζήτημα της εμβρυακής αναβάθμισης υποχρεώνει στην ηθική στάθμιση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης του σώματος και της αυτονομίας τής μητέρας από τη μία και της αγέννητης ζωής από την άλλη. Εδώ πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν αρχικά το πότε η ζωή γίνεται βίος, δηλαδή πότε το έμβρυο γίνεται πρόσωπο και φορέας δικαιωμάτων. Ακολούθως, πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν το είδος τής αναβάθμισης, π.χ. αν πρόκειται για μία αισθητική αναβάθμιση, όπως το χρώμα των μαλλιών ή των ματιών, ή αν πρόκειται για σωματική ή διανοητική αναβάθμιση. Μία αναβάθμιση για την πρόληψη εκδήλωσης μιας αναπηρίας ή μιας νόσου μπορεί να υποστηριχθεί ευκολώτερα από ό,τι μία αναβάθμιση για την ανάπτυξη ορισμένων χαρακτηριστικών τής προσωπικότητας όπως η ικανότητα υπακοής. Συγκριτικά με την εμβρυακή αναβάθμιση η γενετική αναβάθμιση μοιάζει να εγείρει λιγώτερες ενστάσεις· ωστόσο και σε αυτήν την περίπτωση **υπάρχουν απρόβλεπτες συνέπειες για τις επερχόμενες γενεές**. Επιπροσθέτως, οι μη θεραπευτικές τροποποιήσεις τού γενετικού κώδικα με στόχο την αύξηση σωματικών ή διανοητικών επιδόσεων **διαμορφώνουν τις μελλοντικές γενεές με βάση τις τωρινές αξίες**. Υπερανθρωπιστές όπως ο Nick Bostrom απαντούν ότι οι τεχνολογίες τού μέλλοντος θα επιτρέπουν την αντιστροφή των τροποποιήσεων, εφ' όσον αυτές κριθούν από τους επερχόμενους ως ανεπιθύμητες. Όμως **ανησυχητικές δεν είναι μόνον οι πολιτικές συνέπειες της ατομικής αναβάθμισης, αλλά και η προοπτική ενός κεντρικού σχεδιασμού στη μορφή ενός προγράμματος αναβάθμισης των πολιτών μιας χώρας**, την οποία ο Bostrom βλέπει θετικά, θεωρώντας ότι η μείωση της επιθετικότητας των ατόμων με επεμβάσεις στον γενετικό τους κώδικα από την πολιτεία είναι κοινωνικά επωφελής και επιθυμητή. **Η μορφολογική ελευθερία ως υπέρτατη αξία υποτιμά το ότι οι αναβαθμίσεις μπορεί να διευρύνουν τις υπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες, εκφράζοντας τον ατομοκεντρικό χαρακτήρα των περισσότερων ρευμάτων τού υπερανθρωπισμού, στα οποία η αυτοδημιουργία τού υποκειμένου προκρίνεται έναντι της δικαιοσύνης.**

Παρά το ότι **η πλειονότητα των υπερανθρωπιστών παραμένει ως επί το πλείστον σιωπηλή ως προς την πολιτική διάσταση της αναβάθμισης του ανθρώπου**, υπάρχουν μερικές αξιοσημείωτες εξαιρέσεις. Ο Max More επεξεργάζεται μία φιλοσοφία τού υπερανθρωπισμού με επίκεντρο την έννοια της **εκτροπίας**, την οποία θεμελιώνει σε **επτά αρχές**. **Ως εκτροπία ορίζεται «ο βαθμός τής ευφυΐας, της λειτουργικής τάξης, της ζωτικότητας, της ικανότητας και επιθυμίας ενός έμβιου ή οργανωτικού συστήματος για βελτίωση»**. Η έννοια, σύμφωνα με τον More, διατυπώθηκε προκειμένου να περιλάβει τις θεμελιώδεις άξιες

και βλέψεις τού υπερανθρωπισμού ώστε αυτές να αποκρυσταλλωθούν στις επτά αρχές που διασαφηνίζουν τις ριζικές τεχνικές δυνατότητες που διανοίγονται στην ανθρωπότητα. Προσθέτει δε ότι δεν πρέπει να την σκεπτόμαστε αντιθετικά προς την εντροπία, αλλά περισσότερο ως μία μεταφορά. **Οι επτά αρχές τού υπερανθρωπισμού είναι οι εξής**: α) αέναη πρόοδος, β) αυτομετασχηματισμός, γ) πρακτική αισιοδοξία, δ) ευφυής τεχνολογία, ε) αυτοκαθορισμός, στ) ορθολογικότητα και ζ) ανοικτή κοινωνία. Η αέναη πρόοδος αναφέρεται στην επιδίωξη επιμήκυνσης της ζωής, αύξησης της γνώσεως, της ευφυΐας και την άρση των πολιτικών, πολιτισμικών, βιολογικών και ψυχικών περιορισμών στην ανάπτυξη του ανθρώπου ως ατόμου, κοινωνίας και είδους. Στο επίπεδο του ατόμου η ανάπτυξη εκφράζεται ως αυτομετασχηματισμός που περιγράφεται ως «ενδυνάμωση της συνεχούς ηθικής, διανοητικής και σωματικής αυτοβελτίωσης μέσω της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, της διαρκούς μάθησης, της προσωπικής ευθύνης, πρόληψης και του πειραματισμού. Χρησιμοποιώντας την τεχνολογία - με την ευρύτερη έννοια με σκοπό τη φυσιολογική, νευρολογική επαύξηση σε συνδυασμό με τη συναισθηματική και ψυχική εκλέπτυνση». Οι παραπάνω αρχές υποδεικνύουν ότι ο υπερανθρωπισμός νοείται από τον More ως ανοικτή διαδικασία δίχως τέλος, με την αριστοτελική έννοια του όρου. Αυτή η ανοικτή διαδικασία χαρακτηρίζεται από πρακτική αισιοδοξία, καθώς οι υπερανθρωπιστές πιστεύουν σε ένα καλύτερο μέλλον χάρη στην ευφυή τεχνολογία, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για τη διεκδίκηση και την επίτευξη των επιθυμιών τους. Ευφυής τεχνολογία είναι η ανάπτυξη και χρήση τεχνολογιών όχι ως αυτοσκοπός, αλλά ως μέσο για τη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής, που επιτυγχάνεται με την υπέρβαση των ορίων της προκειμένου να εκδιπλωθούν στον μέγιστο βαθμό οι δυνατότητές της. Η αρχή τού αυτοκαθορισμού θέτει ως αξίες την ανεξάρτητη σκέψη, την ατομική ελευθερία και ευθύνη, αλλά επίσης και τον αυτοσεβασμό σε συνδυασμό με τον σεβασμό των άλλων. Η αρχή τής ορθολογικότητας προκρίνει τον ορθό λόγο έναντι της τυφλής πίστεως, το αμφισβητείν έναντι του δογματίζειν προασπίζοντας τη μάθηση, τον πειραματισμό και την καινοτομία. Τέλος, η αρχή τής ανοικτής κοινωνίας αναφέρεται στην υποστήριξη μορφών κοινωνικής οργάνωσης που υιοθετούν και καλλιεργούν τις προηγούμενες αρχές έναντι ιεραρχικών ή αυταρχικών μορφών κοινωνικής οργάνωσης.

Έναν υπερανθρωπισμό με ρητή **πολιτική βλέψη** βρίσκουμε στο έργο τού James Hughes *Citizen Cyborg* (2004), όπου διαμορφώνεται μία αριστερή υπερανθρωπιστική ατζέντα με επίκεντρο τη δωρεάν διανομή τεχνολογιών αναβάθμισης στους πολίτες. Για τον Hughes, μία σοσιαλδημοκρατική κοινωνία, στην οποία η αναβάθμιση αποτελεί δικαίωμα για όλους, αποτελεί την προϋπόθεση για μία δίκαιη ανθρώπινη αναβάθμιση, την ορθή δηλαδή ανάπτυξη κυβερνοοργανισμών και την αρμονική τους συμβίωση. Για τη μετάβαση σε αυτήν είναι αναγκαία η ίδρυση συμμαχιών με προοδευτικά κινήματα που διεκδικούν την ελευθερία στο διαδίκτυο όπως το “Global-Internet-Freedom- Programme” της μη κερδοσκοπικής οργάνωσης “Freedom House”

και το “Great Ape Project”. Στους αντίποδες αυτής της σκέψεως βρίσκεται το **τεχνοφασιστικό** έργο τού Nick Land, ο οποίος στο *The dark Enlightenment* (2008) θεωρεί την ελευθερία τού ατόμου ασύμβατη με τη δημοκρατία, προασπιζόμενος μία ολιγαρχική κοινωνία όπου η κυρίαρχη ελίτ υπερανθρώπων υπερέχει λόγω γενετικών τροποποιήσεων και ενσωματωμένης νανοτεχνολογίας. Οι πολιτικά ενεργοί υπερανθρωπιστές οργανώνονται στο ιδρυθέν το 1992 από τον Max More “Extropy Institute”, στην “World Transhumanist Association”, με ιδρυτές τούς Nick Bostrom και David Pearce, η οποία δημοσίευσε τη διακήρυξη του υπερανθρωπισμού το 1998 και μετονομάστηκε το 2008 σε “Humanity+”. Παράλληλα έχουν ιδρυθεί υπερανθρωπιστικά κόμματα σε αρκετές χώρες, όπως το *Transhumanist Party* του Zoltan Istvan στις Η.Π.Α και το ομώνυμο κόμμα στο Ηνωμένο Βασίλειο ή το *Transhuman Partei* στη Γερμανία. **Κοινή αδυναμία των περισσοτέρων εξ αυτών είναι η απουσία συγκεκριμένων προτάσεων σε τρέχοντα πολιτικά ζητήματα**, που οφείλεται στη δυσκολία εφαρμογής των προγραμματικών δηλώσεών τους στο παρόν. Το υπερανθρωπιστικό κόμμα τής Γερμανίας αποτελεί παράδειγμα ως προς την προσπάθεια διατύπωσης ενός πραγματιστικού πολιτικού προγράμματος. Στις προτάσεις του περιλαμβάνονται ανάμεσα σε άλλες η απαίτηση ενός εγγυημένου ελαχίστου εισοδήματος για όλους τους πολίτες άνευ προϋποθέσεων, η ψηφιοποίηση της εκπαίδευσης, η διεύρυνση της έρευνας για την αλληλεπίδραση εγκεφάλου-υπολογιστή και η εξασφάλιση ενός βίου ουδέτερου προς το φύλο με την κατάργηση της δήλωσης του φύλου.

ΙΙ. Το αύριο χωρίς εμάς: Τεχνικός μετανθρωπισμός

Ο τεχνικός μετανθρωπισμός δεν αποβλέπει στη θέωση του ανθρώπου ούτε τον θεωρεί δυνάμει κορωνίδα τής δημιουργίας μέσω της αναβάθμισής του χάρη στην τεχνική, όπως ο υπερανθρωπισμός. Αντιθέτως πρεσβεύει ότι το ανθρώπινο είδος θα αντικατασταθεί στο μέλλον από μία υπερευφυή τεχνητή νοημοσύνη. Υπό αυτό το πρίσμα δεν αντιλαμβάνεται την τεχνική ως μέσο βελτίωσης του ανθρώπου, αλλά ως αυτοσκοπό τον οποίο δοξάζει.
Ο τεχνικός μετανθρωπισμός διαθέτει έντονα θρησκευτικά στοιχεία και θα μπορούσε οριακά να θεωρηθεί ως ένας ριζοσπαστικός υπερανθρωπισμός με βάση το πυρίτιο, που όμως η αναβάθμιση του ανθρώπου συντελείται ως παράπλευρη συνέπεια καθ’ οδόν προς τη δημιουργία μιας υπερευφυούς τεχνητής νοημοσύνης. Στον καρτεσιανό δυϊσμό ψυχής και σώματος, όπως επίσης στο *Glossographia* (1656) του λεξικογράφου Thomas Blount όπου συναντάται ο όρος “posthumian”, διακρίνονται ορισμένες από τις ρίζες τού τεχνικού μετανθρωπισμού. Η ιδέα τής υπέρβασης του ανθρώπου και του τέλους τού ανθρωπισμού περιγράφονται για πρώτη φορά στο κείμενο *Prometheus as Performer: Toward a Posthumanist Culture?* (1977) του Ihab Hassan, στο οποίο ο Προμηθέας εγκαινιάζει την εποχή τού μετανθρωπισμού. Ο Hassan θεωρεί από τη μία

τον μετανθρωπισμό ως μετασχηματισμένο ανθρωπισμό, αλλά από την άλλη διατυπώνει εικασίες σχετικά με την αντικατάσταση του ανθρωπίνου είδους από μία υπερευφυή τεχνητή νοημοσύνη. Την ιδέα μιας μετανθρώπινης ύπαρξης αναπτύσσει διεξοδικώτερα ο λογοτέχνης Bruce Sterling στο μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας *Schismatrix* (1985), στο οποίο μετανθρώπινες μορφές ζωής κατοικούν στο ομώνυμο ηλιακό σύστημα. Γενικώτερα τα μυθιστορήματα, οι τηλεοπτικές σειρές και οι ταινίες επιστημονικής φαντασίας διαδραμάτισαν αντίστοιχο ρόλο στη διαμόρφωση του τεχνικού μετανθρωπισμού προς εκείνον της έρευνας στην τεχνητή νοημοσύνη, καθώς ήδη από το 1956 στο συνέδριο του Dartmouth σκιαγραφούνται οι βασικές κατευθύνσεις της από τον Marvin Minsky και τους συναδέλφους του. Ο Minsky ενδυναμώνει επιστημονικά τα θεμέλια του τεχνικού μετανθρωπισμού, διατυπώνοντας μία θεωρία των τεχνητών νευρωνικών δικτύων. Στο *The society of the mind* (1986) ο Minsky περιγράφει την ανάδυση υπερευφυούς τεχνητής νοημοσύνης με βάση την υπόθεση ότι ο νους, όπως κάθε εξελιγμένο γνωσιακό σύστημα, αποτελείται από ένα σύνολο απλών διαδικασιών που λειτουργούν συλλογικά ως κοινωνία. Αντίστοιχα, ο φυσικός Frank Tipler στο έργο του *Physics of immortality* (1994) επεξηγεί μαθηματικά και με χρήση εννοιών τής φυσικής την ανάδυση υπερευφυούς τεχνητής νοημοσύνης στο πλαίσιο της **θεωρίας Ωμέγα** (Omega-Theory), σύμφωνα με την οποία, προκειμένου οι νόμοι τής φύσεως να είναι συμβατοί μεταξύ τους, η νοήμων ζωή πρέπει να επικρατήσει επί της ύλης στο σύμπαν οδηγώντας στην κατάρρευσή του. Κατά τη διάρκειά της η υπολογιστική ικανότητα του σύμπαντος απειρίζεται, καθώς αυτό μετατρέπεται σε μία **μοναδικότητα** (singularity), την οποία ο Tipler ονομάζει «το σημείο ωμέγα». Την πρώτη εμπεριστατωμένη περιγραφή τής έννοιας της μοναδικότητας (singularity) την συναντούμε στο *The coming technological singularity* (1993) του Vernor Vinge, την οποία θα αναπτύξει περαιτέρω ο Ray Kurzweil, διευθυντικό στέλεχος της Google και συνιδρυτής του Singularity University στα έργα του: *The age of intelligent machines* (1990), *The age of spiritual machines* (1999) και *The singularity is near* (2005). Κεντρικά θέματα των προαναφερθέντων έργων, αλλά και του τεχνικού μετανθρωπισμού γενικώτερα (τα οποία θα εξετάσουμε ακολούθως), είναι η **μεταφόρτωση του νου** με σκοπό την ψηφιακή αθανασία, η μοναδικότητα και **η υπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη**.

1. Ghost in the shell: Πώς να μεταφορτώσετε τον νου επιτυγχάνοντας την ψηφιακή αθανασία

Με τον όρο μεταφόρτωση του νου (mind uploading/downloading - mind cloning - whole brain simulation) εννοούμε τη μεταφορά τού ανθρώπινου ψυχικού, της συνείδησης, της προσωπικότητας όλων εν ολίγοις των μη υλικών ιδιοτήτων τού ανθρώπου που εδράζονται στον εγκέφαλο σε ένα

άλλο μέσο, είτε σε έναν υπολογιστή είτε σε ένα τεχνητό σώμα. Να σημειωθεί ότι ο τεχνικός μετανθρωπισμός δεν διακρίνει μεταξύ συνείδησης, ψυχικού και νόησης, θεωρώντας τα απλώς ως **συλλογές δεδομένων**, πράγμα **χαρακτηριστικό τής μη επαρκούς συχνά απλουστευτικής θεωρητικής του θεμελίωσης**. Ενάντια σε αυτήν την αναγωγιστική πληροφορική θεώρηση του ψυχικού που **η ανθρωπινότητα ανάγεται σε δεδομένα**, αναπτύχθηκε **πληθώρα κριτικών που έμειναν αναπάντητες από τον τεχνικό μετανθρωπισμό**. Η μεταφόρτωση του νου επιτυγχάνεται είτε μη επεμβατικά, με τομογραφία τού εγκεφάλου και τη συγκέντρωση δεδομένων τής συμπεριφοράς ούτως ώστε να επιτευχθεί η πλήρης προσομοίωση, είτε επεμβατικά μέσω μιας ψηφιακής σάρωσης του εγκεφάλου, όπου αφού ανοιχθεί το κρανίο ο εγκέφαλος σαρώνεται στρωματικά από την επιφάνεια μέχρι τον πυρήνα του, με τα αποτελέσματα της σάρωσης να μεταφέρονται σε έναν υπολογιστή. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο εγκέφαλος «αδειάζει» και ο υπολογιστής «γεμίζει». Η μεταφόρτωση του νου ως ιδέα πρωτοδιατυπώθηκε το 1971 από τον βιογεροντολόγο George M. Martin και οδηγεί στην **ψηφιακή αθανασία**, καθώς όποτε φθείρεται ο υποδοχέας τού νου ή απλώς κρίνεται ανεπιθύμητος μπορεί να αντικατασταθεί. Τη διασημότερη περιγραφή της συναντούμε στο *Mind Children* (1988) του Hans Moravec ο οποίος, σε αντίθεση με όσα θα υποστήριζε ένας υπερανθρωπιστής σαν τον Bostrom, θεωρεί ότι η διαδικασία τής μεταφόρτωσης είναι μία διαδικασία μεταμόρφωσης έτσι ώστε το νέο ον να μην είναι πλέον άνθρωπος, όπως μία πεταλούδα δεν είναι πλέον κάμπια. Αντίστοιχα ο Ray Kurzweil περιγράφει τη μεταφόρτωση του νου ως μία πολύχρονη βαθμιαία διαδικασία μεταφοράς και διεύρυνσης της συνείδησης σε ένα μη βιολογικό υπόστρωμα. **Το ζήτημα είναι κατά πόσο το μεταφορτωμένο στον υπολογιστή «πρόσωπο» είναι το «ίδιο» πρόσωπο, μία προσομοίωση, ένας κλώνος ή ένα διαφορετικό πρόσωπο**. Το φιλοσοφικό ερώτημα: «τι είναι ο εαυτός;» και πόσες προσωπικότητες μπορεί να περιλαμβάνει παραμένει αναπάντητο, όπως **αθέατες παραμένουν στο πλαίσιο του τεχνικού μετανθρωπισμού οι νομικές, ηθικές και κοινωνικές συνέπειες της μεταφόρτωσης, η οποία θεωρείται ως ύστατη χειραφέτηση του ανθρώπου, καθώς σηματοδοτεί τη ρήξη των βιολογικών δεσμών του μέσω της εγκατάλειψης του θνητού σώματος και της φύσεως.** Το ζήτημα της μεταφόρτωσης του νου είναι επίσης σημαντικό στο πλαίσιο της διάκρισης μεταξύ τεχνικού μετανθρωπισμού και υπερανθρωπισμού. Συγκριτικά με τον υπερανθρωπισμό, εδώ το σώμα περιφρονείται και το μέλλον τού ανθρώπου περιγράφεται όχι απλώς ως μεταβιολογικό, αλλά ως ασώματο. **Ο άνθρωπος καθώς απελευθερώνεται από τη φύση παύει να είναι άνθρωπος και μετατρέπεται σε μία τεχνική ετερότητα**· έτσι ο Moravec υποστηρίζει ότι ο επόμενος πολιτισμός θα είναι ένας πολιτισμός τεχνικών όντων που θα έχουν αντικαταστήσει τον άνθρωπο. Απεναντίας για τον Kurzweil, το ζήτημα της ανθρωπινότητας, δηλαδή το πότε παύουμε να είμαστε άνθρωποι και μετατρεπόμαστε σε μία τεχνική ετερότητα, όπως επίσης και το ζήτημα της συνείδησης και της προσωπικής ταυτότητας, είναι από αδιάφορα έως ενοχλητικά επειδή δεν μπορούν να

απαντηθούν επιστημονικά.

2. Ο καιρός γαρ εγγύς; Η έλευση της μοναδικότητας και η υπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη

Η κεντρική έννοια τού τεχνικού μετανθρωπισμού και συνάμα η ειδοποιός διαφορά του από τον υπερανθρωπισμό είναι η έννοια της μοναδικότητας . Με τον όρο μοναδικότητα στον τεχνικό υπερανθρωπισμό περιγράφεται μία ιστορική στιγμή ή περίοδος όπου το ανθρώπινο είδος θα είναι υποδεέστερο ως προς όλες τις ικανότητές του έναντι μιας τεχνητής νοημοσύνης. Όλα τα ρεύματα του τεχνικού μετανθρωπισμού ασπάζονται την πίστη στην έλευση της μοναδικότητας, η οποία μπορεί να συντελεσθεί ως ορίζοντας γεγονότων ή ως επιταχυνόμενη αλλαγή και έκρηξη ευφυΐας. Στον ορίζοντα γεγονότων η μοναδικότητα εμφανίζεται αιφνίδια και απρόβλεπτα, ενώ στην επιταχυνόμενη αλλαγή συντελείται μία εκθετική αύξηση της τεχνικής εξέλιξης έτσι ώστε η εμφάνιση της μοναδικότητας να μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια. Με τον όρο **έκρηξη ευφυΐας** ο John Good ορίζει την έναρξη μιας εποχής ριζικής διεύρυνσης της ανθρώπινης και της τεχνητής νοημοσύνης. Το 1965 στο κείμενό του “Speculations Concerning the First Ultraintelligent Machine” τοποθετεί την έναρξή της τη στιγμή που ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής θα είναι ικανός να παρεμβαίνει στον αλγόριθμό του προκειμένου να τον βελτιώσει και να δημιουργήσει την επόμενη γενιά ευφυέστερων υπολογιστών, οι οποίοι με τη σειρά τους θα σχεδιάσουν την επόμενη γενιά κ.ο.κ. αενάως. Για τον Good αυτή η **υπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη** είναι αναγκαία για το ανθρώπινο είδος και θα είναι η τελευταία εφεύρεσή του. Είναι αναγκαία διότι η επιβίωσή του θα εξαρτηθεί από αυτήν, αλλά συγχρόνως **θα το φέρει αντιμέτωπο με μία πληθώρα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και ηθικών ζητημάτων, μεταξύ των οποίων είναι: α) το ενδεχόμενο η ανθρωπότητα να καταστεί περιττή, β) το αν μία υπερευφυής τεχνητή νοημοσύνη αισθάνεται οδύνη και γ) αν, υπό ποιους όρους, μπορεί να τερματισθεί.**

Όπως για τον Good έτσι και για τον Vemor Vinge η μοναδικότητα χαρακτηρίζει την έναρξη μιας νέας εποχής που χαρακτηρίζεται από την «αφύπνιση της τεχνικής» της οποίας όμως η έλευση είναι απρόβλεπτη. Στο κείμενο: *Technological Singularity* (1993) ο Vinge πρωτοδιατυπώνει ρητά την ιδέα της μοναδικότητας στο πλαίσιο του ορίζοντα γεγονότων, περιγράφοντάς την δηλαδή ως τη χρονική στιγμή ριζικής αλλαγής τής ανθρώπινης ύπαρξης, που συντελείται ακαριαία και απροσδόκητα με την τεχνητή νοημοσύνη να αναλαμβάνει την τύχη τού σύμπαντος στα χέρια της. Ο Vinge αρνείται να κάνει προβλέψεις για την προσεχή τεχνική εξέλιξη ούτε θεωρεί την έλευση της μοναδικότητας αναγκαία. Επιπλέον, πράγμα που τον διαφοροποιεί από την πλειονότητα των τεχνικών μετανθρωπιστών, **δεν θεωρεί πως οι συνέπειες**

της μοναδικότητας για την ανθρωπότητα θα είναι υποχρεωτικά θετικές.

Αντιθέτως, ο Ray Kurzweil στο *The singularity is near* (2005) υποστηρίζει το μοντέλο τής επιταχυνόμενης αλλαγής, θεωρώντας ότι η μοναδικότητα θα έρθει αναγκαία και αναπόφευκτα λόγω της εκθετικής αύξησης της τεχνικής εξέλιξης. Την περιγράφει ως στιγμή «αφύπνισης του σύμπαντος», η οποία μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια. Αυτή η στιγμή είναι το έτος 2045, καθώς η συγχώνευση ανθρώπου και μηχανών έχει ήδη αρχίσει μέσω του διαδικτύου να επιταχύνεται. Μετά από την έλευση της μοναδικότητας, το μόνο που θα απομένει στην ανθρωπότητα είναι να θαυμάζει ευγνωμονούσα το δημιούργημά της, το οποίο θα την αντιμετωπίζει με σεβασμό και καλοσύνη. Καθ’ οδόν προς τη μοναδικότητα ο άνθρωπος θα αναβαθμίζεται με τη χρήση νανορομπότ που θα αναλαμβάνουν λειτουργίες εντός τού σώματος, ενδυναμώνοντας παράλληλα τις διανοητικές και ψυχικές ικανότητές του. Η έλευση της μοναδικότητας σηματοδοτεί για τον Kurzweil την έναρξη της πέμπτης εποχής, στην οποία, με αφετηρία τη συγχώνευση ανθρώπου και μηχανών, βαθμιαία μη βιολογικές οντότητες θα φέρουν και θα πραγματώνουν όλες τις ανθρώπινες αξίες ώστε να επέλθει η έκτη και τελευταία εποχή, η αφύπνιση του σύμπαντος.

Όπως ο Kurzweil, έτσι ο Hans Moravec περιγράφει στο *Mind Children* ένα μεταβιολογικό μέλλον, στο οποίο το ανθρώπινο είδος θα έχει διαδεχθεί μία τεχνητή ετερότητα. Η διαδοχή συντελείται αφού ο άνθρωπος απελευθερωθεί πρώτα από τους βιολογικούς περιορισμούς του, αφού δηλαδή εγκαταλείψει το σώμα του. Για τον Moravec ο άνθρωπος έχει την ανάγκη τής αυταπάτης ενός οποιοσδήποτε σώματος· θα παραμένει λοιπόν άνθρωπος όσο διαθέτει σώμα ακόμη και αν αυτό αποτελείται από πυρίτιο. Αυτός ο μεταβιολογικός άνθρωπος θα παύσει να είναι άνθρωπος και θα γίνει μετάνθρωπος μόνον όταν βιώνει ως πνεύμα δίχως σώμα. Αντίστοιχα με τον Kurzweil, ο Moravec θεωρεί ως τελικό στάδιο της ανθρώπινης και της τεχνικής ανάπτυξης τη δημιουργία μιας υπερκοινότητας κατόπιν της συγχώνευσής τους που θα μετατρέπει την όλη του σύμπαντος σε ζώσα αφυπνίζοντάς το. Συμβατή με την παραπάνω θεώρηση είναι εκείνη που αναπτύσσει ο Frank Tipler στο έργο του *Physics of immortality*, ο οποίος περιγράφει τη μοναδικότητα ως ορίζοντα γεγονότων, χωρίς ωστόσο να την κατονομάζει ρητά ως τέτοια. Αντ’ αυτής ονομάζει σημείο ωμέγα μία ριζική κοσμολογική επανάσταση που οδηγεί στην τελείωση το είναι όλων των περατών όντων. Στο σημείο ωμέγα το σύμπαν ολοκληρώνεται, καθώς ο χώρος και ο χρόνος παύουν να υφίστανται με την παρούσα μορφή, όπως δεν υφίσταται πλέον η διάκριση φυσικού και τεχνητού, εαυτού και άλλου. Εφ’ εξής η ζωή θα είναι αιώνια, υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα ολοκληρωθεί η «επεξεργασία τής πληροφορίας».

Η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης, που οδηγεί στην έλευση της μοναδικότητας, συνοδεύεται από σημαντικές φιλοσοφικές προκλήσεις όπως: α) υπό ποιες προϋποθέσεις μία τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να θεωρηθεί ως ηθικά πράττουσα οντότητα και β) αν και πώς μπορεί να

υπάρξει μία ηθική τεχνητή νοημοσύνη. Τα παραπάνω ζητήματα πραγματεύεται ο Nick Bostrom στο έργο του *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies* (2014), διακρίνοντας μεταξύ **τριών μορφών υπερευφυούς τεχνητής νοημοσύνης**: α) Μία υπερευφυή τεχνητή νοημοσύνη ταχύτητας η οποία διαφέρει από την ανθρώπινη μόνον ως προς την υψηλότερη ταχύτητά της, β) μία συλλογική υπερευφυή τεχνητή νοημοσύνη η οποία αποτελείται από ένα σύνολο ενοτήτων μικρότερης ευφυΐας και τέλος γ) μία ποιοτική υπερευφυή τεχνητή νοημοσύνη η οποία υπερέχει παρασάγγας της ανθρώπινης όχι μόνο ποσοτικά, αλλά και ποιοτικά. Ο Bostrom πιστεύει ότι ιδίως η τελευταία μπορεί να αποτελέσει έναν **υπαρξιακό κίνδυνο για την ανθρωπότητα,** για τον οποίον οφείλουμε να προετοιμασθούμε. Ωστόσο, ακόμη και αν ο Bostrom, ο Vinge σε μικρότερο βαθμό και ο Kurzweil ακροθιγώς επισημαίνουν τον **κίνδυνο αυτοκαταστροφής τής ανθρωπότητας, δεν διακρίνεται στα κείμενά τους μία προτροπή αυτοπεριορισμού ως έκφραση φρόνησης**. Σε αυτά το μέλλον τού ανθρωπίνου είδους μοιάζει εν πολλοίς προδιαγεγραμμένο και η ιστορία έχει μπει στον αυτόματο - ή μάλλον το αυτόματο έχει γίνει η ιστορία.

III. Νοσταλγώντας τον άνθρωπο: Μερικές κριτικές παρατηρήσεις στον υπερανθρωπισμό και τον τεχνικό μετανθρωπισμό

Οι κάτωθι κριτικές παρατηρήσεις στον υπερανθρωπισμό και τον τεχνικό μετανθρωπισμό επικεντρώνονται στην έννοια του **ελέγχου**. Στην ερμηνεία που προτείνεται αμφότερα συνιστούν ένα πρόταγμα πλήρους ελέγχου τού ανθρώπου και της εξέλιξής του, που αγνοεί την απροσδιοριστία του ψυχικού. Η επιχειρηματολογία αναπτύσσεται κατά μήκος δύο διαστάσεων: των κινδύνων τής αναβάθμισης και των αδυναμιών τής ανθρωπολογίας τόσο του υπερανθρωπισμού όσο και του τεχνικού μετανθρωπισμού. Ξεκινώντας, θα επιθυμούσαμε να έχουμε κατά νου ότι οι υπερανθρωπιστές δηλώνουν ως κύριο μέλημά τους την ελευθερία τού ατόμου και την αυτοδημιουργία του. Είδαμε ότι, ενώ ο ανθρωπισμός ενδιαφέρεται για τη φροντίδα και άθληση του σώματος, **σεβόμενος τη βιολογία του** στο πλαίσιο μιας επιμέλειας εαυτού που αποβλέπει στην αυτονομία, για τους υπερανθρωπιστές αυτή εκφράζεται ως μορφολογική ελευθερία. Όπως είδαμε, αυτό σημαίνει ότι το υποκείμενο επιλέγει τη μορφή και τις ικανότητες του σώματός του, τροποποιώντας το με στόχο την αύξηση της ελευθερίας, των δυνατοτήτων για αυτοδημιουργία και τη βελτίωση της ποιότητας του βίου. **Ο υπερανθρωπισμός υιοθετεί τον ωφελιμισμό ως βάση για την επιχειρηματολογία του περί αναβάθμισης του ανθρώπου και είναι πρώτιστα ατομοκεντρικός και λιγώτερο κοινωνιοκεντρικός**. Από την άλλη ο τεχνικός μετανθρωπισμός αφορά τη μελλοντική συλλογικότητα των τεχνικών ετεροτήτων όπου δεν υφίσταται πλέον «εγώ» και «άλλος», ούτε χώρος και χρόνος όπως κατανοούνται σήμερα. Τόσο ο υπερανθρωπισμός όσο και ο τεχνικός μετανθρωπισμός διατηρούν τη διάκριση μεταξύ ψυχής και σώματος, όπου η **ψυχή**

όμως ταυτίζεται με τον νου. Αλλά ενώ ο υπερανθρωπισμός ανάγοντας τις διανοητικές και γενικώτερα τις ψυχικές ικανότητες του ανθρώπου στο βιολογικό τους υπόβαθρο, το οποίο επιθυμεί να βελτιώσει, καταλήγει σε έναν υλιστικό μονισμό, **ο τεχνικός υπερανθρωπισμός καταλήγει σε έναν ιδεαλιστικό μονισμό, καθώς αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο αλλά και το σύμπαν συνολικά ως συλλογές πληροφοριών. Παρά ταύτα και οι δύο παρουσιάζουν μία ισχυρή τάση να μετατραπούν σε θρησκεία.**

Ο υπερανθρωπισμός αποβλέπει στην επιβολή, προϋποθέτοντας τη δυνατότητα ενός πλήρους ελέγχου του ανθρώπου και της εξέλιξής του μέσω της αναβάθμισης. Όμως η επιθυμία αυτοβελτίωσης του ανθρώπου ως θεμέλιο της αναβάθμισης και γενικώτερα του υπερανθρωπιστικού προτάγματος δέν είναι το μοναδικό ούτε κατ’ ανάγκην το κεντρικό χαρακτηριστικό τής ανθρωπίνης φύσεως. Περιγράφει συνήθως και περισσότερο, ιδίως στην εικονιστική κοινωνία, τις προνομιούχες κοινωνικές τάξεις. Αν ήταν το θεμελιώδες ανθρώπινο χαρακτηριστικό, τότε η έλευση του υπερανθρώπου θα ήταν αναπόφευκτη και όσες/οι αδιαφορούν γι’ αυτήν, την αρνούνται ή αντιστέκονται, όπως επίσης όσες/οι δεν αποβλέπουν στην αυτοβελτίωση, θα αποτελούσαν κατώτερο είδος ανθρώπου αμφίβολης αξίας. **Ο υπερανθρωπισμός όχι μόνο δεν θεμελιώνει φιλοσοφικά επαρκώς τη θεώρηση της ανθρωπίνης φύσεως παρουσιάζοντας την αναβάθμιση ως πεπρωμένο τής ιστορίας, αλλά επιπλέον, επειδή είναι ατομοκεντρικός, παραγνωρίζει τις πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες της αναβάθμισης όπως τη διεύρυνση των ανισοτήτων ή την εγκαθίδρυση ανελεύθερων καθεστώτων.** Όταν ακόμη και ανώδυνες αναβαθμίσεις όπως η χρήση καλλυντικών ή οι αισθητικές επεμβάσεις επηρεάζουν την κοινή γνώμη και την εκπαίδευση, καθιερώνοντας πρότυπα ομορφιάς και προτείνοντας αξίες/τρόπους ζωής, τότε πώς είναι δυνατόν να μην είναι καθοριστικά επιδραστική στην κοινωνική ζωή η διάδοση ριζικώτερων αναβαθμίσεων; **Αν η ανθρώπινη τελείωση δεν επιτυγχάνεται μέσω της παιδείας, αλλά χάρη στην αναβάθμιση, τότε ποιες θα είναι οι συνέπειες για το εκπαιδευτικό σύστημα που βασίζεται στις ανθρωπιστικές αρχές; Ποιες αξίες θα πρέπει να μεταλαμπαδεύονται στα παιδιά; Θα εξακολουθεί η εκπαίδευση να είναι υποχρεωτική για όλους ή θα αφορά μόνον όσα παιδιά δεν έχουν τη δυνατότητα της αναβάθμισης; Η τελευταία θα συνιστά δικαίωμα ή προνόμιο μιας ελίτ και, αν καταστεί δικαίωμα, πώς το νομικό πλαίσιο που θα την περιγράφει και θα την διασφαλίζει θα είναι συμβατό με βασικές αξίες που εγγυάται το σύνταγμα όπως η ισότητα των πολιτών, όταν αυτοί θα αναβαθμίζονται σε διαφορετικό βαθμό και ποιότητα;** Αν για παράδειγμα το προσδόκιμο όριο ζωής είναι εξαιρετικά υψηλότερο για τους κοινωνικά προνομιούχους συγκριτικά με τους λιγώτερο προνομιούχους ή αν οι πρώτοι είναι αθάνατοι, ενώ οι τελευταίοι απλώς επιμηκύνουν τη ζωή τους, τότε πώς και ως προς τι εξασφαλίζεται η μεταξύ τους ισότητα; Επιπλέον, ο υπερανθρωπισμός υποθέτει ότι η αναβάθμιση είναι από τη φύση της θετική για το άτομο και τους

άλλους, όμως **τι συμβαίνει όταν, έστω παράνομα, ένας εγκληματίας ή ένας ανήθικος άνθρωπος αναβαθμίζεται; Ή -ακόμη χειρότερα- αν η ίδια η αναβάθμιση οδηγεί σε συμπεριφορές με σκληρότητα προς τους άλλους; Γιατί θα πρέπει η αύξηση της ευφυΐας, της σωματικής ρώμης ή π.χ. η ικανότητα να βλέπει κάποιος στο υπέρυθρο να συνοδεύονται αναπόφευκτα από συμπόνοια και αλληλεγγύη;**

Σχετικά με την αναβάθμιση στην περίπτωση του τεχνικού μετανθρωπισμού, το σώμα ως ατελές κέλυφος, που επιβάλλεται από τη φύση στον άνθρωπο, πρέπει να αναβαθμισθεί προκειμένου να ελεγχθεί έως ότου μπορεί να εγκαταλειφθεί. Παράλληλα με την απαξίωση του σώματος, το οποίο θεωρείται ως περιττός ομφάλιος λώρος του ανθρώπου με τη φύση, **το ψυχικό ανάγεται σε σύνολο πληροφοριών ανεξάρτητων από το εκάστοτε υλικό τους υπόβαθρο, με αποτέλεσμα ο άνθρωπος, αφού διανύσει μία μεταβιολογική περίοδο σε σώματα από πυρίτιο, να εξαϋλώνεται και να απαξιώνεται για χάρη τεχνητών όντων. Είναι όμως όντως δυνατόν να εκφρασθεί το είναι τού ανθρώπου ως συλλογή δεδομένων δίχως να υποτιμηθεί η σημασία τής εμπειρίας και της υποκειμενικότητας; Ταυτίζεται το ποιος είναι κάποιος με το τι είναι; Επιπλέον, παρά την περιφρόνηση του βιολογικού υποβάθρου τού ανθρώπου, θεμελιώδεις ιδιότητές του όπως οι αισθήσεις μεταφέρονται στο μεταβιολογικό υπόβαθρο, αλλά επίσης μεταφορτώνονται όταν αυτό με τη σειρά του εγκαταλείπεται.** Τέλος, οι θεωρίες γιά τη μοναδικότητα χαρακτηρίζονται από έναν τεχνομεσσιανισμό και δεν ενδιαφέρονται για την παρούσα κοινωνική πραγματικότητα ούτε ασκούν κριτική σε αυτή, παρά μόνον εξετάζουν το επίπεδο της τεχνικής εξέλιξης, όπως αντίστοιχα δεν τις ενδιαφέρει η ιστορία, αλλά απλώς η ανάπτυξη της τεχνικής που κορυφώνεται με τη δημιουργία υπερευφυούς τεχνητής νοημοσύνης.

Ανεξαρτήτως των προαναφερθέντων, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν ευσταθεί ο επίμονος ισχυρισμός τού υπερανθρωπισμού, ότι συνεχίζει και ολοκληρώνει το ανθρωπιστικό πρόταγμα της τελειώσεως του ανθρώπου με άλλα μέσα, διότι η χρήση τής τεχνικής είναι ριζικά διαφορετική στις συνέπειές της για την αυτονομία τού ανθρώπου συγκριτικά με την παιδεία. **Στην παιδεία το άτομο συμμετέχει ενεργά και ενθαρρύνεται να αμφισβητεί διαρκώς τα όσα μαθαίνει, καθώς επίσης τους δασκάλους του, ενώ κατά την αναβάθμιση έχει μόνο τη δυνατότητα να συναινέσει ή όχι προτού υποστεί μία τεχνική διαδικασία, η οποία ίσως είναι δύσκολα αντιστρέψιμη. Αλλά ακόμη και αν αντιστρεφόταν, πιθανώς θά διετηρείτο μέχρις ενός σημείου στη σωματική μνήμη**. Επίσης οι ενδεχόμενοι καταναγκασμοί στη μαθησιακή διαδικασία είναι ποιοτικά διαφορετικοί και ηπιότεροι, στοχεύοντας στην αυτονομία. Οι μαθητές δεν προγραμματίζονται ώστε να εγγραφούν εντός τους δεδομένα, ενώ η αναβάθμιση αντικειμενοποιεί τον άνθρωπο καθιστώντας τον ελέγξιμο. Η αυτονομία στην παιδεία

και η έλλειψή της στη διαδικασία αναβάθμισης αντανακλούν μία καίρια διαφορά μεταξύ ανθρωπισμού και υπερανθρωπισμού. Στην ανθρωπολογία τού τελευταίου ο άνθρωπος περιγράφεται ως σύνολο καλώς ορισμένων ιδιοτήτων δίχως αντιφάσεις και αδιαφάνειες, δίχως συγκρουόμενες επιθυμίες, νευρώσεις και επιβλαβή πάθη, επί της ουσίας ορθολογικός, αλλά με μία εργαλειακή ορθολογικότητα που αποβλέπει στην κυριαρχία τού εαυτού και του περιβάλλοντος, δυνάμει και των άλλων. Ωστόσο, ακόμη και αν δεχτεί κάποιος την παραπάνω περιγραφή, καθώς επίσης το ότι η μετάβαση στον υπεράνθρωπο θα γίνει ομαλά μέσω της βαθμιαίας ανάπτυξης όλων των ανθρωπίνων ικανοτήτων, **ποιος εγγυάται ότι αυτός θα είναι απλώς η ευκταία εξιδανικευμένη εκδοχή του σημερινού ανθρώπου;** Γιατί ο υπεράνθρωπος να μην συνιστά κάτι ολότελα διαφορετικό από την εκπλήρωση των επιθυμιών ή των φόβων μας; Γιατί να μην υπερβαίνει τις κατηγορίες τής σκέψεώς μας παραμένοντας αδιανόητος;

Τα προηγηθέντα ερωτήματα εντείνουν την αντιφατικότητα του υπερανθρωπιστικού προτάγματος, το οποίο περιγράφεται ως τεχνικός ντετερμινισμός που συγχρονίζεται με την εξέλιξη του ανθρώπου και ταυτόχρονα ως αίτημα προσωπικής αυτοβελτίωσης μέσω της αναβάθμισης. Ζητώντας από τα άτομα να τον υποστηρίξουν επιλέγοντας ελεύθερα τη στιγμή που αυτός συνιστά τη μοίρα τού ανθρώπινου είδους, ο υπερανθρωπισμός συγχρόνως εμφανίζεται τελεολογικά ως αναπόφευκτο πεπρωμένο τού ανθρώπου και συγχρόνως ως ηθικό καθήκον. Μήπως θα ήταν φρονιμώτερο αν θεωρούσαμε τον υπερανθρωπισμό όχι ως πρόταγμα αθανασίας, αλλά ως πρόκληση εξερεύνησης της ανθρωπινότητάς μας ή ακόμη και ως παρηγορητική ελπίδα για την επιβίωση του ανθρωπίνου είδους μέσα σε ένα σύμπαν που ενδεχομένως θα σβήσει κάποτε; Αν αναβαθμιζόμαστε έτσι ώστε οι συνέπειες της αναβάθμισης να μην θέτουν σε κίνδυνο την ανθρωπινότητά μας προάγοντας παράλληλα την αυτονομία μας;

Ο συγγραφέας και ο επιστήμονας αποφασίζουν τελικά να μην εισέλθουν στο δωμάτιο. Ο ιχνηλάτης επιστρέφει στην οικογένειά του εξαντλημένος: «Θεέ μου, τι άνθρωποι! Τους είδες; Τα μάτια τους είναι άδεια. Κάνεις δεν πιστεύει. Ποιον θα πάω στη Ζώνη; Το χειρότερο είναι πως κανείς δεν τη χρειάζεται». Ίσως τη χρειαζόμαστε, ίσως πρέπει να την εξερευνήσουμε και **ίσως είναι φρονιμώτερο να μην εισέλθουμε στο δωμάτιο.**

* Ό Θεοφάνης Τάσης είναι Λέκτωρ Σύγχρονης Φιλοσοφίας στο Alpen-Adria Universitat Klagenfurt καί επισκέπτης καθηγητής στο Universitat St. Gallen.

(Πηγή: Περιοδικό "Θεολογία", Τριμηνιαία Έκδοση της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, Ιαν. – Μάρτ. 2021. Στο παρόν άρθρο του συγκεκριμένου τεύχους, ο αναγνώστης μπορεί να βρει πλήθος παραπομπών, Ψηφιακή επεξεργασία: alopsis.gr*)*